

Praktische tips en wetenswaardigheden over

vleer muiszen

Ook in uw tuin

Vleermuizen weetjes

De grootste vleermuis in Nederland, de vale vleermuis, is niet langer dan acht centimeter. De kleinste Nederlandse vleermuis, de dwergvleermuis past in een lucifersdoosje en weegt net zoveel als een suikerklontje.

Een kolonie vleermuizen woont in een netwerk van verblijfplaatsen. Een gemiddelde groep in een verblijfplaats van gewone dwergvleermuizen bestaat uit zo'n 70 vrouwtjes. De grootste verblijfplaatsen in Nederland in de zomer (kraamkolonies) van de ingekorven vleermuis en de meer-vleermuis tellen zo'n 600 dieren.

Vleermuizen vliegen niet in je haren. Ze kunnen wel heel dicht bij je vliegen, maar ze zullen je niet raken.

Vleermuizen kunnen erg oud worden, meer dan twintig jaar is geen uitzondering.

Vleermuizen hebben kleine oogjes. Ze zijn echter zeer lichtgevoelig en zelfs in de avondschemering kunnen ze goed zien, net als andere zoogdieren.

Wanneer een moeder vleermuis terugkomt in de kolonie met jongen, herkent ze haar eigen jong aan zijn speciale roep en geur.

De moeders kunnen vliegen met hun jong zolang ze nog klein zijn. Alle jongen hebben sterke poten waarmee ze zich goed vast kunnen klemmen. Maar meestal laten ze de jongen achter in de kolonie.

Het lichaam van een vleermuis is aangepast aan ondersteboven hangen. Wanneer ze met hun kop naar beneden hangen, dan trekt hun lichaamsgewicht aan een pees zodat hun pootjes dicht worden getrokken. Eigenlijk hebben ze geen spierkracht nodig om te blijven hangen. Ondersteboven hangen kost ze dan ook geen energie. Door een aangepaste bloedsomloop stroomt het bloed niet naar hun hoofd.

Een watervleermuis kan in een nacht wel 3000 muggen vangen.

De vleermuis bestaat niet. Er zijn wereldwijd meer dan duizend vleermuissoorten waarvan er op dit moment 17 soorten zeker en wellicht nog 1 extra in Nederland voorkomen. Alle Europese vleermuissoorten zijn insecteneters, hoewel de grote rosse vleermuis op zijn tijd ook wel een vogeltje lust. In tropische landen zijn er ook soorten die van fruit, nectar, vis of vlees leven.

Ook al zijn vleermuizen klein, ze zijn tot bijzondere prestaties in staat. Zo weegt een vrouwtje ruige dwergvleermuis gemiddeld maar 8 gram, maar vliegt ze wel ieder jaar meer dan duizend kilometer naar Oost-Europa en weer terug. Sommige steken zelfs de Noordzee over naar Engeland.

Watervleermuis Foto Paul van Hoof

Vleermuizen ontdekken

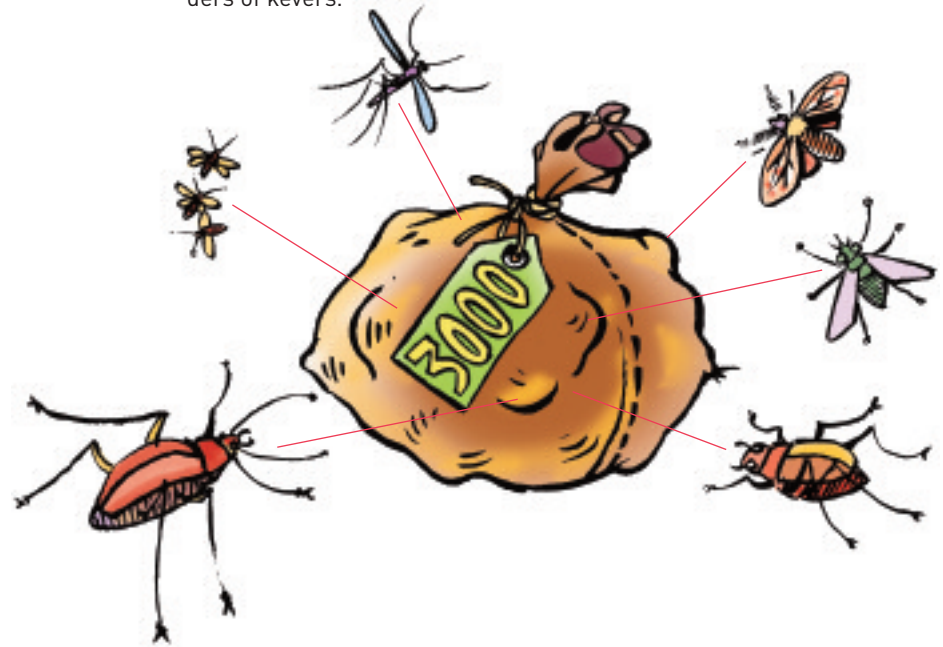
- Vleermuizen zijn geen vogels en het zijn ook geen vliegende muizen. Ze vormen een aparte groep zoogdieren, de enige zoogdieren die echt kunnen vliegen. Dat vliegen doen ze met hun handen. Ze hebben hele lange vingers met een dunne (vlieg)huid ertussen, die bij de meeste soorten via hun achterpoten doorloopt tot aan het puntje van de staart. Deze vleugel kan als een paraplu in- en uitgevouwen worden. Alleen de duimen en voeten steken buiten de vlieghuid uit.
- Een andere unieke eigenschap van veel vleermuizen is het gebruik van echolocatie: vleermuizen zenden in de lucht hele hoge, voor ons onhoorbare tonen uit. Aan de hand van de echo's daarvan weten ze insecten op te sporen en te vangen en obstakels te ontwijken.
- In Nederland leven 17 verschillende soorten vleermuizen. Sommige soorten zijn zeldzaam, anderen (redelijk) algemeen.
- Vleermuizen leven zo verborgen dat wij meestal niet meer van ze zien dan een schim in de schemering die plotseling voorbij komt schieten.

Kijken met je oren

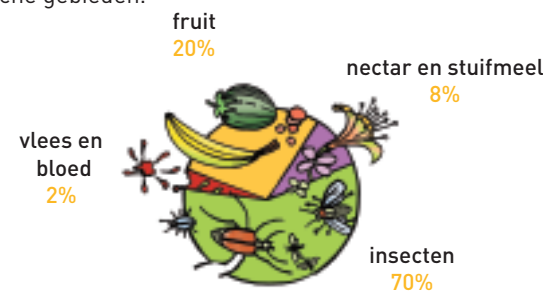
Vleermuizen hebben ogen waarmee ze in het schemerdonker heel goed kunnen zien. Maar om in het donker voedsel te kunnen vinden, maken de meeste vleermuizen gebruik van hun stem en oren (sonar of echolocatie). Een vleermuis zendt hiervoor voortdurend korte geluidjes uit. Met haar zeer gevoelige oren kan zij aan de echo horen hoe haar omgeving eruit ziet. Deze geluiden zijn zo hoog, dat de meeste mensen ze niet kunnen horen. Met name kinderen en jongeren kunnen sommige hoge tonen van vleermuizen wel horen. Sommige nachtvlinders kunnen de geluidjes van vleermuizen ook goed horen en proberen te vluchten. Om ze toch te verrassen en op te eten vliegt de grootoorvleermuis fluisterend rond. En om dan nog echo's te horen heb je hele grote oren nodig. Die van de grootoorvleermuis zijn net zo lang als zijn lichaam!

Vleermuismenu

Alle vleermuizen in Nederland (en in Europa) leven van insecten. Sommige soorten eten ook relatief veel spinnen en de meer-vleermuis soms zelfs een vislarve. Om in leven te blijven moeten vleermuizen voor een kwart tot de helft van hun lichaamsgewicht aan insecten vangen. Op een warme avond kan een vleermuis wel 3000 muggen, motjes en kevers uit de lucht plukken. Een groep vleermuizen eet in de zomer dus tientallen kilo's insecten op. Sommige soorten vleermuizen geven de voorkeur aan nachtvlinders of kevers.

Hieronder kun je zien wat alle vleermuizen over de hele wereld eten. Vleermuizen die fruit, nectar of vlees eten vind je vooral in tropische gebieden.

Vleermuiskalen der

Herfst

In augustus breekt voor veel vleermuizen de paartijd aan. Mannetjes proberen met luid geroep vrouwtjes naar hun verblijfplaats te lokken en met ze te paren.

In plaats van dat na de paring de eicel wordt bevrucht slaat het vrouwtje het zaad op in een speciale klier. Het vrouwtje is dan nog niet meteen zwanger.

Ze bevrucht zichzelf pas in het voorjaar. Niet zo gek, want tijdens de winterslaap zwanger zijn of een pasgeboren jong hebben is niet handig.

Vanaf deze periode tot aan de winter proberen vleermuizen hun vetreserve weer aan te vullen en zoeken hun winterverblijfplaatsen op om in winterslaap te gaan. Hiervoor leggen de meeste vleermuizen zo'n dertig tot honderd kilometer af. Een enkele soort vliegt wel meer dan vijfhonderd kilometer of zelfs meer dan duizend kilometer.

Winter

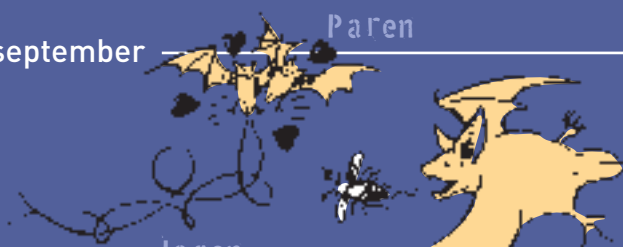
Zodra de avondtemperatuur buiten vaak onder de 10°C komt gaan ze in winterslaap. Ze hangen, weggekropen, in koele, vochtige, vorstvrije ruimten met een constant lage temperatuur van 5-10°C om ongestoord te kunnen overwinteren.

Sommige soorten overwinteren "ondergronds" in kelders, forten, bunkers en mergelgroeven, maar er zijn ook soorten die in bomen of spouwmuren de winter doorbrengen.

In hun winterslaap zakt de lichaamstemperatuur van de vleermuizen (tot 5°C)

september

Paaren

oktober

Jagen

november

Naar het winterverblijf

december

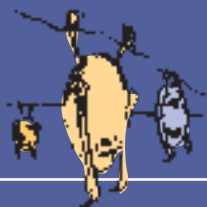

januari

Winterslaap

februari

maart

evenals hun ademhaling, hartritme en stofwisseling. Met het lichaam "op een waakvlammetje" kunnen zij met hun opgedane vetreserve net de winter doorkomen, totdat in het voorjaar de eerste insecten weer tevoorschijn komen. De lengte van de winterslaap verschilt per soort en kan vijf tot zeven maanden duren.

Zo'n winterslaap is geen lange aaneen-

Gewone grootoorvleermuis

Foto Paul van Hoof

gesloten slaap. Af en toe wordt een vleermuis wakker om te drinken of om zelfs buiten op de schaarse winterinsecten te jagen. Doordat dat wakker worden ook energie kost, kan een vleermuis dat niet te vaak doen. Verstoringen van de winterslaap kan tot gevolg hebben dat een vleermuis het einde van de winter niet haalt.

Lente

In maart of april loopt de winterslaap ten einde. Dan kunnen op warme dagen 's avonds vaak al jagende vleermuizen gezien worden. Meestal in de buurt van hun 'winterverblijf' (de plek waar ze hun winterslaap hebben doorgebracht).

Eind april, begin mei, gaan de meeste vleermuizen weer terug naar de gebieden waar ze de zomer doorbrengen. Daar verblijven ze dan in bijvoorbeeld spouwmu-
ren, op zolders of in boomholten.

Rosse vleermuis Foto Theo Douma

Zomer

Pas als de vrouwtjes in de lente weer voldoende hebben kunnen eten en een vetreserve hebben opgebouwd, wordt een eikel bevrucht met het in het najaar opgeslagen zaad. Vanaf half mei kruipen de vrouwtjes bij elkaar in "kraamkolonies". Ze zitten dan met vijftien tot soms meer dan vijfhonderd van dezelfde soort bij elkaar. Mannetjes zitten alleen of in kleine groepjes elders. Deze verblijfplaatsen

maart

Winterslaap

april

Wakker worden!

mei

Richting zomerverblijf

juni

De kraamkamer

juli

De eerste vlucht

augustus

Jagen

september

Paren

bevinden zich in bijvoorbeeld spouwmu-
ren, op zolders of in boomholten. Op de plekken waar de vrouwtjes bij-
een komen, worden meestal in juni de jongen geboren. Vleermuizen krijgen

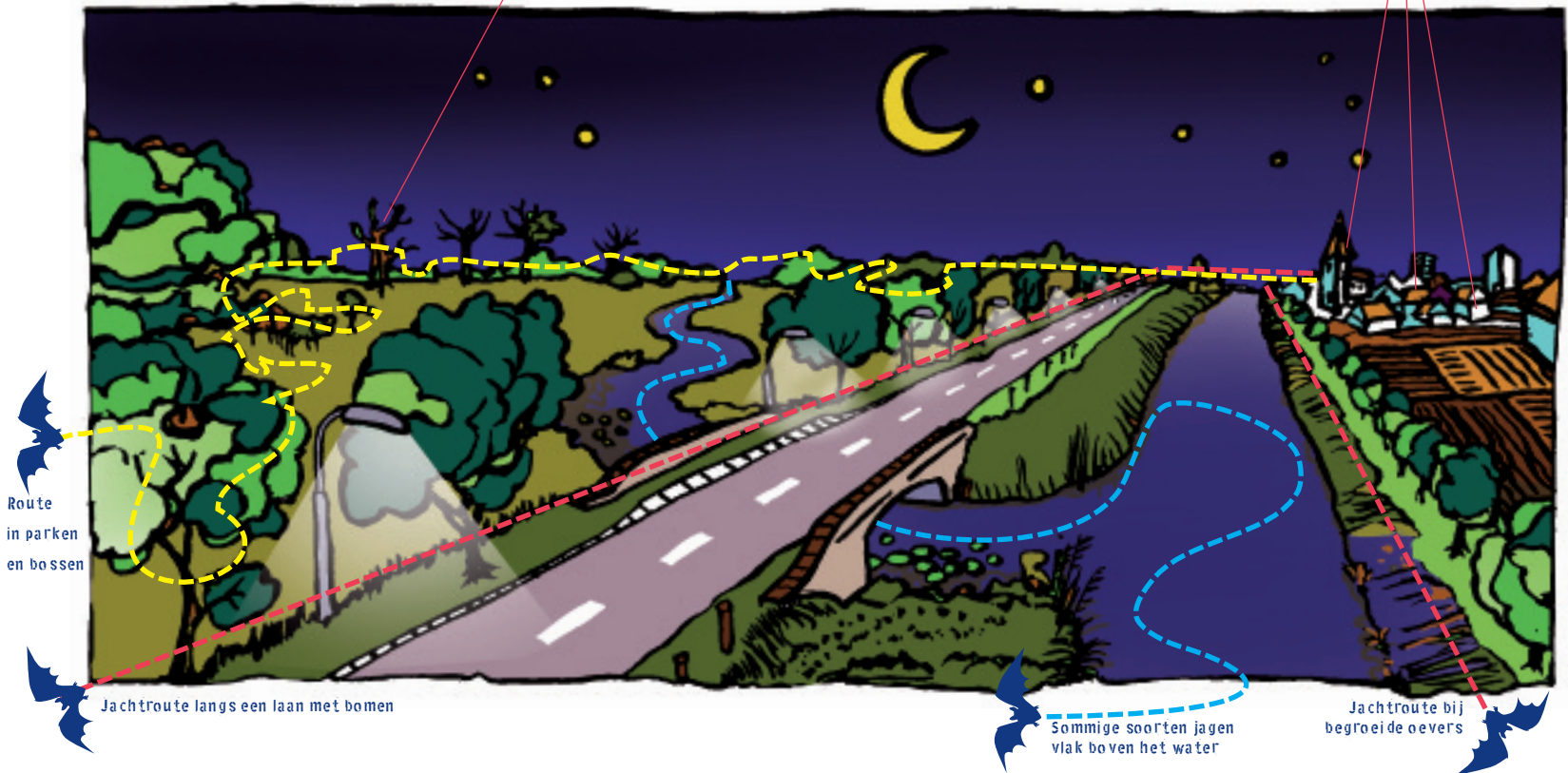
Meervleermuis Foto Teddy Dolstra

doorgaans één jong. Dat alle jongen dicht bij elkaar op één plek zitten, heeft het voordeel dat zij elkaar warm kunnen houden. Maar het maakt vleermuizen ook kwetsbaar voor verstoringen. De jongen worden zo'n vier weken lang zowel overdag als 's nachts gezoogd. Het is voor de vrouwtjes 's avonds hard werken. Nadat ze een half uur tot een uur op jacht gaan, zogen ze hun jong, waarna ze weer uitvliegen op insectenjacht.

Na vier tot vijf weken (ongeveer half juli) zijn de eerste (nog wat onbeholpen) vluchten van de jongen te zien. Eind juli / begin augustus valt de kraamkolonie van vrouwtjes met jongen uit elkaar en zie je in de omgeving alleen nog kleinere groepjes vleermuizen.

Slaapplaats/rustplek: boomholte

Slaapplaatsen en rustplekken: in spouwmuur,
onder dakpannen of op zolder

Route
in parken
en bossen

Jachtroute langs een laan met bomen

Sommige soorten jagen
vlak boven het water

Jachtroute bij
begroeide oevers

Een nacht op stap met vleermuizen

Overdag slapen vleermuizen hangend op hun kop of weggekropen op plekken waar ze moeilijk te bereiken zijn voor hun vijanden (roofvogels, uilen, katten, marters). Ze zitten op warme, droge, donkere plekken. Bijvoorbeeld in een spouwmuur, onder dakpannen van een modern gebouw of in een boomholte. Slechts een enkele soort hangt op zolders van oude gebouwen. Vleermuizen verhuizen regelmatig van plek. Elke avond in de schemering worden ze wakker en vliegen ze uit. Eerst even in de buurt drinken en dan op weg naar de plek waar ze op insecten jagen. Hiervoor gebruiken ze vaak lanen en begroeide oevers. Ze hebben die nodig om van A naar B te kunnen vliegen. Ze jagen in parken en

half open bosgebieden met vooral veel water. Nadat ze genoeg insecten gegeten hebben, soms is dat al na een uurtje, gaan ze naar een huis of boom om even te rusten of vliegen ze terug naar plek waar ze overdag verblijven. Alleen op warme nachten of als ze jongen hebben, gaan vleermuizen meer dan een keer op jacht.

Aan het einde van de nacht, rond zonsopkomst, zoeken vleermuizen hun verblijfplaats weer op om daar de dag door te brengen. Voordat ze naar binnen gaan vliegen ze een tijdje vlak voor de ingang rond. Dat 'zwermen' is heel mooi om te zien. Dus als je een keer vroeg op bent...

De reden dat vleermuizen juist 's nachts jagen is omdat ze dan minder zichtbaar zijn voor roofvogels. Bovendien hebben ze dan minder last van concurrentie van vogels die ook op insecten jagen.

De vleermuisvriendelijke tuin

Tips voor een vleermuisvriendelijke tuin

Kies de juiste planten

Maak een ruime keuze van planten om insecten te lokken, door een mengeling van bloeiende planten, groenten, bomen en

struiken aan te planten. Hierdoor nodig je een grote verscheidenheid aan insecten uit, die komen en gaan van de vroege lente tot de late herfst. Vleermuizen zijn insecteneters. Gebruik zoveel mogelijk inheemse planten omdat deze veel aantrekkelijker zijn voor de meeste soorten insecten.

Op de volgende pagina vind je verschillende bloemen en planten die veel insecten aantrekken.

Bloemen voor in de border:

Goudsbloem
Vergeet-mij-nietje
Klaproos
Margriet
Zonnehoed

Kruiden:

Rozemarijn
Citroenmelisse
Lavendel
Marjolein
Boerenwormkruid

Struiken en klimplanten:

Kamperfoelie
Klimop
Vlinderstruik
Gelderse roos
Klimroos

Planten voor vijvers en natte zones:

Kattenstaart
Pinksterbloem
Watermunt
Dotterbloem
Koninginnekruid

Hoe groter de variatie aan planten is des te meer insecten komen er voor. Er moet niet alleen variatie in geur en kleur zijn, maar ook in vorm. Licht gekleurde bloemen zijn gemakkelijker te zien bij weinig licht, dus aantrekkelijker voor insecten in de schemering. Enkelbloemige bloemen produceren meer nectar dan dubbelbloemige varianten. Bloemen met insectenvriendelijke landingsplaatsen en kleine kelkbladen, zoals de composieten en schermbloemigen, nodigen het meeste uit.

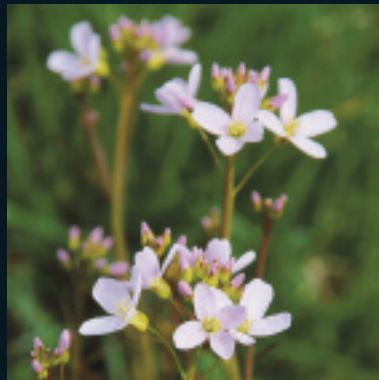
Kattenstaart

Klaproos

Pinksterbloem

Foto's Wietse Bakker

Bomen

Plant bomen en struiken, deze zijn belangrijk als voedsel voor de insecten en hun larven, als schuilplaats voor vliegende insecten en rustplaats voor vleermuizen. In een kleine tuin kun je kiezen voor soorten die niet groot worden of die zich gemakkelijk laten snoeien. De jonge scheuten en bladeren lokken bladetende insecten.

Vijver

Zorg voor een waterpartij: een tuin is niet compleet zonder water. Niet alleen voorzien een kleine vijver en moeraszone vleermuizen van drinken, het water lokt ook insecten aan. Het leven van veel insecten die op het menu staan van vleermuizen begint in het water. Oeverplanten zorgen voor een geleidelijke overgang en vormen een ideaal leefgebied voor insecten. Vleermuizen drinken al vliegend en hebben dan wat ruimte nodig. De ideale vleermuisvijver is wat langwerpige, waarbij niet alle oevers helemaal zijn vol geplant.

Composthoop

Maak een composthoop, een takkenwal of houtstapel. Keuken- en tuinafval kunnen gemakkelijk gecomposteerd worden. Een composthoop is een ideaal biotoop voor insecten en bodemdiertjes. Maar ook een takkenwal of houtstapel zorgt voor een schaduwrijke plaats waar insecten, vooral kevers, zich goed thuis voelen.

Maaien

Maai bij een bloemenweide eerst een deel of strook en na een maand de rest. Zo blijft er genoeg voedsel over voor de vleermuizen. Alles in één keer maaien zorgt voor een "woestijn" voor de insecten en dus voor voedselgebrek bij de vleermuizen.

Geen gif

Gebruik geen gif (insecticiden, pesticiden). Ze doden niet alleen de vervelende insecten (zoals bladluizen) maar doden ook hun natuurlijke vijanden (bijvoorbeeld lieveheersbeestjes). Op deze manier gaat niet alleen het voedselaanbod voor vleermuizen achteruit, er is ook een groot risico dat ook de vleermuizen gifstoffen binnenkrijgen.

Trek natuurlijke belagers van plaaginsecten aan

Zweefvliegen, wespen, lieveheersbeestjes, gaasvliegen, kevers en duizendpoten zijn natuurlijke bestrijders.

Behoud hiervoor een natuurlijk evenwicht in de tuin:

- Laat sommige kruiden groeien als beschutting voor natuurlijke vijanden.
- Laat op sommige plaatsen in je tuin dorre bladeren, stengels en uitgebloeide planten staan en laat snoeihout eens liggen. Ze dienen ook als overwinteringsplaats voor bijvoorbeeld egels en lieveheersbeestjes.
- Lok vogels met voer en water, zij zijn ook efficiënte insectenjagers.

Beperk verlichting

Doe je tuinverlichting uit of let erop dat die alleen daar schijnt waar het echt nodig is. En als je in de natuur of aan het water woont, voorkom dan ook dat je tuinverlichting ook de omgeving verlicht. Gebruik eventueel ook bomen en struiken om lichtuitstraling te beperken.

Verblijfplaatsen

Zorg voor verblijfplaatsen van vleermuizen. Overdag zoeken vleermuizen een rustige en doorgaans warme verblijfplaats om

Gewone dwergvleermuizen van anderen gefotografeerd in een zogenaamde platte kast, hier aan een boom bevestigd. Foto Erik Korsten

Gewone grootoorvleermuis vliegt uit een Schweglerkast, één van de modellen die veel wordt gebruikt om de vleermuizen aan rustplaatsen te helpen.

Foto Kamiel Spoelstra

te slapen. Sommige soorten geven de voorkeur aan boomholtes, terwijl andere soorten zolders verkiezen. De gewone dwergvleermuis, een typische huisbewoner, verblijft onder meer in spouwmuren, rolluiken, onder dakpannen en achter houten planken.

Vleermuiskast

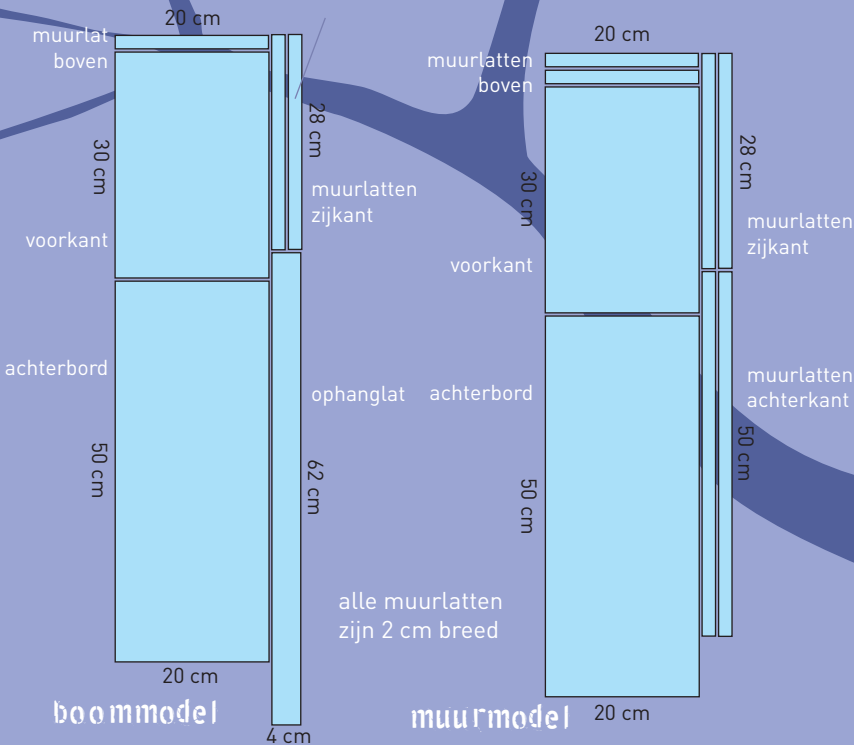
Vleermuizen kunnen zelf geen nest maken en zijn afhankelijk van al bestaande kieren en gaten om in weg te kruipen. Onder de uitvliegopening kun je kleine uitwerpselen terugvinden, een prima meststof voor de tuin. Om vleermuizen onderdak te bieden, kan een vleermuiskast worden opgehangen. Zie elders in deze folder.

Tip voor kattenbezitters

Oh ja en dan nog dit... katten weten vaak heel goed de verblijfplaatsen van vleermuizen te vinden en proberen de uit- en invliegende vleermuizen te vangen. Kattenbezitters kunnen in de zomer levens van vleermuizen redden door hun kat een uur voor zonsondergang binnenshuis te laten. Dit is vooral van belang van half mei tot eind augustus, de periode waarin vleermuizen grote groepen kunnen vormen.

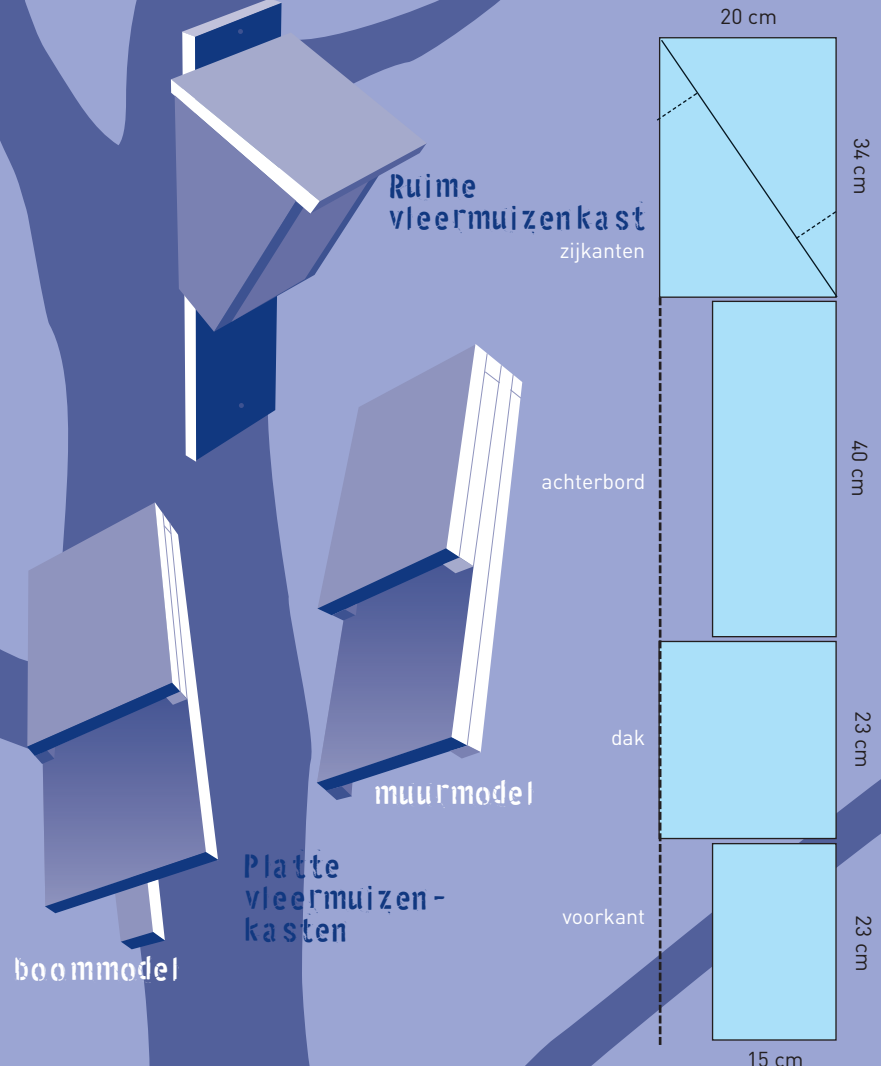
Maak een eigen vleermuiskast

Om vleermuizen een extra verblijfplaats te geven, kun je een vleermuiskast voor ze bouwen.

Een kast van een huis in de tuin

Vleermuizen kunnen niet zelf een verblijfplaats maken. Ze gebruiken bestaande plekjes zoals gaten in bomen en zolders, kelders of spleetvormige ruimten in gebouwen. Met vleermuiskasten kunnen we die vleermuizen een extra plekje bieden. Vooral mannetjes of kleine groepjes vleermuizen gebruiken graag een vleermuiskast. Als paarplaats in het najaar, of gewoon om de dag in door te brengen. De meeste vleermuiskasten zijn echter te klein en te temperatuurgevoelig om de jongen groot te brengen (kraamverblijfplaats) of in te overwinteren. Verschillende soorten vleermuizen hebben verschillende wensen voor een kast. Er zijn grofweg twee groepen: vleermuizen die graag in een nauwe spleet kruipen en vleermuizen die liever op een kluitje in een holte hangen. Er zijn daarom ook twee type kasten: platte en ruime kasten. Vleermuizen die normaal in spouwmuren wonen, zitten graag in platte kasten. Zoals de gewone dwergvleermuis en de ruige dwergvleermuis. Boombewonende vleermuizen, zoals gewone grootoorvleermuizen of rosse vleermuizen wonen liever in ruime kasten.

boommodel

Platte vleermuizen-kasten

Geduld

Vleermuiskasten vragen wat meer geduld dan vogelkasten. Het kan soms maanden tot enkele jaren duren voor een vleermuiskast voor het eerst bewoond is. Welke vleermuizen in de kast kunnen opduiken is afhankelijk van welke vleermuizen in de buurt voorkomen. In de bebouwde kom worden vooral gewone dwergvleermuizen en ruige dwergvleermuizen in kasten gezien. In bosrijk gebied of buitengebied met veel bomen kunnen we die ook aantreffen maar bijvoorbeeld ook gewone grootoorvleermuizen en rosse vleermuizen. En wie geluk heeft dan misschien ook wel watervleermuizen, franjestaarten, baardvleermuizen of zelfs bosvleermuizen.

Materiaal

Ruw gezaagde massieve planken. Multiplex kan ook, maar is minder duurzaam.

Geen chemisch behandeld hout. Stukje rubber of dakleer om de bovenkant waterdicht af te dekken.

Eventueel een zgn. "pianoscharnier" om de kast open te kunnen maken en twee schroefogen om hem afsluitbaar te maken.

Houvast

Geef de vleermuizen houvast op de achterplank. Een ruw gezaagde plank kan al voldoende zijn, maar aanbevolen wordt om ondiepe (1 mm) horizontale zaagsneden in de achterplank te maken. Onderlinge afstand 1-1,5 cm. Maak wel de ontstane gaatjes in de zijkant van de kast dicht met een extra zijlat.

Afwerken

Gebruik milieuvriendelijke verf voor het verven van de kast aan de buitenkant. Binnenkant niet verven.

Kleur: u kunt de kast iedere gewenste kleur geven. Omdat vleermuizen van warmte houden wordt een donkere kleur wel aangeraden.

Wind en waterdicht: zet de kast zorgvuldig in elkaar. De kast mag niet kieren. Werk de bovenkant af met een schuin dakje of dakleer tegen binnenkomende regenwater

Ophangen van de kast

Hang de kast minimaal 4 meter boven de grond.

Vermijd obstakels (takken etc.) en lichtbronnen vlakbij de kast. Positie ten opzichte van de zon: Vleermuizen houden van warmte. Dus anders dan bij vogelkasten mag een vleermuis-kast wel in de zon hangen.

Meerdere kasten: wie meer dan één kast ophangt geeft vleermuizen de keuze om naar gelang het weer het beste plekje uit te kiezen. Hang de kasten dan zowel op zonnige als schaduwrijke plekken

Als u de kast aan de muur hangt, monteer hem dan op latten op de muur. Zo creëert u eenvoudig een extra vleermuis-kast (zie tekening).

Controle en onderhoud

U wilt natuurlijk weten of de kast gebruikt wordt. Maak de kast niet open als er vleermuizen in zitten. Door met een zaklamp door de invliegspleet in de kast te kijken kunt u zien of hij bewoond is. Doe dit niet te vaak en alleen overdag.

Er is een kans dat de kast door een ander dier gekraakt wordt. Ruime kasten worden soms door vogels gebruikt. Verstoor die vogel niet en wacht tot na het broedseizoen voor het verwijderen van het nest.

Jaar van de Laatvlieger

De Zoogdierverseniging heeft 2017 uitgeroepen tot het 'Jaar van de Laatvlieger': een bijzondere vleermuissoort. De laatvlieger komt in ons land verspreid voor, met name bij steden en dorpen. Je zou kunnen zeggen dat de laatvlieger een echte 'cultuurvolger' is; waar mensen wonen, daar

vind je de laatvlieger. Ondanks dat de laatvlieger voorkomt in onze eigen directe woonomgeving, is er weinig over het gedrag van het dier bekend. Zo kennen we bijvoorbeeld het balts- en paargedrag niet goed. Ook weten we niet waar de meeste dieren hun winterslaap houden. Omdat we zo weinig weten, is het lastig om de laatvlieger goed te beschermen. Het doel van het Jaar van de Laatvlieger is dan ook niet alleen om aandacht te vragen, maar ook om de kennis die er is over dit bijzondere dier te bundelen.

Tijdens het 'Jaar van de Laatvlieger' organiseert de Zoogdierverseniging, samen met haar werkgroepen en vrijwilligers,

een aantal activiteiten om aandacht te vragen voor dit bijzondere dier. Wil je meer weten? Houd dan de website (www.jaarvandelaatvlieger.nl) in de gaten!

De Laatvlieger

Foto Wesley Overman

Help mee om de Nederlandse WORD VRIJWILLIGER! vleermuizen te beschermen

De Zoogdierverseniging zet zich al sinds 1952 in voor alle zeventig soorten zoogdieren die in Nederland in het wild leven. Om dit goed te kunnen doen, is veel onderzoek nodig: hoe gaat het met de verschillende soorten? Waar in Nederland komen ze voor en hoe kunnen we ze beter beschermen? Om dit soort vragen goed te kunnen beantwoorden hebben we jouw hulp hard nodig. Word dus vrijwilliger!

Op <http://www.zoogdierverseniging.nl/nem> vind je meer informatie over de verschillende meetnetten.

Meer weten over vleermuizen?

Kijk dan op de website: www.zoogdierverseniging.nl
De Zoogdierverseniging heeft ook een Vleermuiswerkgroep (VLEN) met een eigen Website www.vleermuis.net en een nieuwsbrief. Aanmelden voor die nieuwsbrief is gratis en kan bij informatie@vleermuis.net

Colofon

Uitgave Zoogdierverseniging

Tekst Neeltje Huizenga, Erik Korsten en Eric van Kaathoven (eindredactie).

Foto's Paul van Hoof, Erik Korsten, Wesley Overman, Rob Koelman, Teddy Dolstra, Kamiel Spoelstra, Wietse Bakker, Theo Douma,

Vormgeving BARD87 's-Graveland

Illustraties Wietse Bakker

© Alle rechten voorbehouden aan de uitgevers van dit boekje. Gebruik in publicaties alleen na toestemming van de Zoogdierverseniging.

Dankwoord

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het ministerie van ELI (voorheen LNV).

Dank ook aan alle fotografen en anderen die meewerkten aan deze uitgave.

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Word nu lid van de Zoogdierverseniging

Naam* M/V

Adres*

Postcode/Woonplaats*

E-mail

Telefoon

Datum* Handtekening*

*=verplichte velden

Optie 1: ik maak gebruik van de aanbieding en betaal voor de Veldgids Europese Zoogdieren én het lidmaatschap van de Zoogdierverseniging het totaalbedrag van €50,- (inclusief verzendkosten; winkelwaarde van de Veldgids is €34,95)

Optie 2: ik word lid van de Zoogdierverseniging voor €25,- per jaar, maar maak geen gebruik van de aanbieding.

De Veldgids Europese Zoogdieren wordt verstuurd na ontvangst van de betaling.

Deze aanbieding geldt tot en met 31 december 2017

Ik machtig de Zoogdierverseniging om dit bedrag af te schrijven

van rekeningnr: _____

ten name van _____

Code VL32017

Word lid van de Zoogdierverseniging en ontvang vier keer per jaar het tijdschrift Zoogdier. Hiervoor betaalt u €25,- per jaar. Om u welkom te heten, bieden wij u een flinke korting op de Veldgids Europese Zoogdieren.

Vul de bon in

en stuur hem in een gesloten enveloppe aan:
ZOOGDIERVERENIGING, POSTBUS 6531, 6503 GA NIJMEGEN

Foto Wesley Overman

Vleermuizen

ook in uw tuin

Een uitgave van de Zoogdierverseniging